

Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΜΑΖΙΚΗΣ ΝΟΗΜΟΣΥΝΗΣ ΣΤΟΝ Α. ΝΕΓΚΡΙ

του Θανάση 'Αλεξίου

Σ αυτό το άρθρο θά εξετάσουμε μιά κεντρική έννοια του Α. Νέγκρι, την έννοια της μαζικής νοημοσύνης (general intellect), πού στήν εποχή του μεταμοντέρνου καπιταλισμού υποκαθιστά, κατ' αυτόν, την εργατική τάξη. Τό νέο υποκείμενο πού έχει προκύψει μετά τή συρρίκνωση της βιομηχανικής (ύλικης) εργασίας και την αποϋλικοποίηση της («μεταφορντισμός»), συγκροτεί, σύμφωνα μέ τόν Α. Νέγκρι τό επαναστατικό υποκείμενο πού θά οδηγήσει στον κομμουνισμό.

Στό σχήμα της «μαζικής νοημοσύνης» πού γέννησε ο «μεταφορντισμός» έχουμε, σύμφωνα μέ τόν Α. Νέγκρι και τόν Μ. Χάρντ, την υποκειμενοποίηση της εργασίας. Στήν εξωτερική και εσωτερική τμημάτωση της εργασίας, όπως γίνεται μέ τίς νέες μορφές πού προσλαμβάνει ή εργασία, διαγράφονται τά υποκείμενα και τά νέα σχήματα ελευθεριακής εργασίας. Η μαζική νοημοσύνη πού αποτελεί τό υποκείμενο της μεταϋλικής εργασίας, περιλαμβάνει όλους τούς εργαζόμενους και όλες εκείνες τίς δεξιότητες και ικανότητες (επικοινωνία, φαντασία, γνώση, πληροφόρηση κλπ.) πού χαρακτηρίζουν τό μετα-φορντικό κύκλο παραγωγής. Η μαζική νοημοσύνη προέκυψε από την παραγωγική διαδικασία και έχει κατά κάποιο τρόπο συγκροτηθεί από την επαναϊδιοποίηση της συλλογικής εργατικής υποκειμενικότητας, ή οποία βρισκόνταν εγκλωβισμένη μέσα στην κεφαλαιακή σχέση. Αυτό κατέστη έφικτό γιατί, κατά τόν Νέγκρι, ή εργασία στή μεταφορντική της μορφή, στή μορφή της «άυλης εργασίας» έχει αποκτήσει ένα μεγάλο βαθμό αυτόνομιας, καθώς έχει επέλθει μία ρήξη ανάμεσα στή μαζική νοημοσύνη και τό σταθερό κεφάλαιο, και έχει γίνει ακριβώς γ' αυτό μιά εποικοδομητική και ελεύθερη δραστηριότητα. Οι υποκειμενικότητες πού παράγονται κατά τόν Νέγκρι σ' αυτήν τή διαδικασία, πού είναι μιά διαδικασία αυτοαξιοποίησης της ζωντανής εργασίας, είναι οι δρώντες παράγοντες πού συγκροτούν μιά εναλλακτική κοινωνι-

κότητα.¹ Ο Νέγκρι υπονοεί έδω πώς σ' αντίθεση μέ τό σταθερό κεφάλαιο πού παραμένει υπό τόν έλεγχο του κεφαλαίου, στοιχεία του μεταβλητού κεφαλαίου (όπως είναι ή εργασιακή δύναμη, δηλαδή ή μαζική νοημοσύνη) μεταβάλλονται και μπορούν κατ' αυτόν τόν τρόπο νά ξεφεύγουν από τόν έλεγχό του και νά αυτόνομοούνται.

Καθώς ή εργασία απελευθερώνεται μπορεί νά κινείται κατά τόν Νέγκρι δημιουργικά μέσα στίς νέες μορφές κοινωνικότητας: υπηρετικές εργασίες, εργασίες φροντίδας, εκπαιδευτικές δραστηριότητες και γενικά εργασίες πού προσφέρονταν μέχρι τώρα στά αποεμπνευματωποιημένα συστήματα του κράτους πρόνοιας. Φορείς της νέας κοινωνικότητας πού παράγουν τή νέα υποκειμενικότητα είναι τά άτομα τά όποια στο νέο εργασιακό πλαίσιο επικοινωνούν περισσότερο μεταξύ τους μέσω αλληλοδράσεων (γλώσσα, σύμβολα, εικόνες κ.ο.κ.) παρά εργάζονται. Τό εργαλειακό πράττειν πού χαρακτηρίζει την εργασία στή «βιομηχανική κοινωνία» αντικαθίσταται στή «μετα-βιομηχανική κοινωνία» της γνώσης και της πληροφορίας από τό επικοινωνιακό πράττειν (Γ. Χάμπερμας). Η διανοητική εργασία στή μορφή της γλώσσας και της επικοινωνίας έχει αντικαταστήσει τά παραδοσιακά μέσα παραγωγής (ύλική-εργαλειακή εργασία), έχει γίνει επικοινωνιακή ενέργεια και μετασχηματίζεται σέ παραγωγική.

Αυτό πού παραβλέπεται έδω, είναι πώς αυτή ή εξέλιξη μέ τίς αντίστοιχες μορφές εργασίας τελεί υπό τόν έλεγχο του κεφαλαίου και πώς ή οργάνωση των νέων μορφών εργασίας (lean production) αποτελεί ήγεμονική πρωτοβουλία του κεφαλαίου σέ συνθήκες «μετα-

1. Negri, A., Hardt, M., *Die Arbeit des Dionysos. Materialistische Staatskritik in der Postmoderne*, Βερολίνο 1997.

φορντισμού», δηλαδή σέ συνθήκες πτώσης του ποσο-
στού κέρδους του κεφαλαίου,² προσπάθειας αποδέ-
σμευσης και επανασύλληψης ζωντανής εργασίας αλλά
και προσπάθειας ελέγχου της αντίστασης των εργαζο-
μένων στο χώρο της εργασίας. Αφού το κεφάλαιο επέ-
βαλλε την ανταγωνιστική σχέση ανάμεσα στη ζωντανή
εργασία και τις μηχανές, επιβάλλει τώρα μιά ανταγω-
νιστική σχέση επίσης ανάμεσα στην ζωντανή εργασία
και τη βασισμένη στην επιστήμη, στην πληροφορία και
στη γνώση-εργασία. Η επιστήμη, ή η μαζική νοημοσύ-
νη αναπτύσσεται επομένως στην πλευρά της νεκρής
εργασίας, των μηχανών, των όρων και των μέσων της
ελεγχόμενης από το κεφάλαιο εργασιακής διαδικασίας.
Καθόσον η τεχνολογία είναι μιά ενδογενής παράμε-
τρος της παραγωγικής διαδικασίας, το κεφάλαιο θά
πρέπει να διαμορφώσει μέσω των τεχνολογικών καινο-
τομιών τους όρους για την άενα (έπανα)σύλληψη της
ανθρώπινης εργασίας. Για να τό επιτύχει αυτό πρέπει
παράλληλα πρὸς τόν κλασικό κύκλο της ανταλλαγής
χρήματος μέ μισωτή εργασία να δημιουργεί και έναν
κύκλο ὅπου θά παράγεται συνεχῶς ζωντανή εργασία
και ὡς τέτοια και σέ διαφορετικές μορφές (ειδικευμέ-
νη/άνειδίκευτη, ἐπιστημονική/ἐπικοινωνιακή κλπ.) θά
αναπαράγεται. Ἐφόσον ἡ ἄυλη ἐπικοινωνιακή δραστη-
ριότητα κατανοηθεῖ ὡς ἕνας ιδιαίτερος «τομέας» στο
ἔσωτερικό της ζωντανής εργασίας, τό νέο ὑποκείμενο
—καθὼς οἱ ὑπόλοιπες κατηγορίες της (βιομηχανικοί ἐρ-
γάτες, χειρῶνακτες κ.ἄ.) ἐξαιτίας της ἐκλειψῆς της ὑλι-
κῆς εργασίας δέν ὑφίστανται— θά ἀποτελεῖ τήν «εργα-
τική ἀριστοκρατία» της μεταμοντέρνας κατάστασης, ἡ
ὁποία και προβάλλεται ἐλιτίστικα ὡς τό ἐπαναστατι-
κό ὑποκείμενο.³

Αὐτό συμβαίνει ἐπειδή πολλές θεωρήσεις, ὅπως π.χ.
αὐτή τοῦ Α. Νέγκρι ἰσχυρίζονται πὼς ἡ ἀξία χρήσης
της ἐργατικῆς δύναμης βρίσκεται ἔξω ἀπό τό κεφάλαιο
(outside of capital) και ἐπομένως πρέπει να ὑπάρξει
μιά κίνηση μέ τροχιά ἀπό τά ἔξω πρὸς τά μέσα για
να ἀποκτήσει ἡ ἐργατική δύναμη τήν ἀνταλλακτική
της ἀξία.⁴ Δηλαδή, ἡ διαδικασία μετατροπῆς της ἐργα-
σίας σέ ἐμπόρευμα (της ἀξίας χρήσης σέ ἀνταλλακτι-
κή) δέν γίνεται στόν ἴδιο παραγωγικό χώρο πού λαμ-
βάνει χώρα ἡ ἐργασιακή διαδικασία μέ ἀποτέλεσμα ἡ
ἐργασιακή διαδικασία να ἐμφανίζεται σχετικά αὐτόνο-
μη ἀπό τή διαδικασία ἀξιοποίησης τοῦ κεφαλαίου. Οἱ
ἀξίες χρήσης βρίσκονται ἐκτός παραγωγῆς, στή σφαί-
ρα ἀναπαραγωγῆς ἡ παντοῦ, γεγονός πού θέτει ἐκτός
ἰσχύος τή θεωρία της ἀξίας.⁵ Ἡ σφαῖρα ἀναπαραγω-
γῆς ἀνακηρύσσεται πλέον σέ κεντρικό πεδίο της σύ-
γκρουσης μέ τό κεφάλαιο να ἐπιχειρεῖ να τήν ἰδιο-
ποιηθεῖ και τά ἄτομα να ἀντιστέκονται. Ἀκριβῶς ἐπει-
δή ἡ ἐργατική δύναμη ἀναπαράγεται ἐκτός της σφαί-
ρας κυριαρχίας τοῦ κεφαλαίου (ιδιωτικός χώρος), αὐτή
μπορεῖ να συγκροτεῖται σύμφωνα μέ τόν Νέγκρι και
ὡς αὐτόνομη δύναμη.⁶ Μιά κατάσταση πού καταγρά-
φεται ἀπό τή μετα-νεωτερική θεώρηση της κοινωνίας

και τήν αἰσθητικοποίηση πού αὐτή ἐπιβάλλει, καθὼς
στή μετανεωτερική ἐποχή ἀλλοτριώνεται ἡ σφαῖρα
ἀναπαραγωγῆς μέ τά στοιχεία πού τήν ἀποτελοῦν
(ἐπικοινωνία, ἀντιληπτικές και γνωστικές ικανότητες
κοκ.). Στό σημείο αὐτό, δηλαδή της ἄρσης της διάκρι-
σης μεταξύ παραγωγικῆς και μὴ παραγωγικῆς ἐργα-
σίας και ἀναγνώρισης της σφαίρας ἀναπαραγωγῆς ὡς
δημιουργοῦ ἀξίας, ἡ μετανεωτερική θεώρηση της κοι-
νωνίας συναντᾶται μέ τό «μεταφορντισμό», μέ τή προ-
σπάθεια δηλαδή τοῦ κεφαλαίου, να συλλάβει τήν «ἄυ-
λη εργασία».⁷ Ἀσφαλῶς και ἡ σφαῖρα της κοινωνικῆς
ἀναπαραγωγῆς εἶναι δημιουργός ἀξίας, ἀφού ἔχει ὑπα-
χθεῖ στο κεφάλαιο και ὁργανώνεται στή βάση της μι-
σωτῆς ἐργασίας, αὐτό ὅμως δέν σημαίνει ὅτι τό κε-
φάλαιο ἀπώλεσε τή βασική του ιδιότητα να δεσμεύει
ζωντανή εργασία, ἡ ὁποία ἐνυπάρχει και στίς ὀνομα-
ζόμενες ἄυλες μορφές εργασίας.

Μεῖζονος σημασίας συνέπεια αὐτῆς της θεώρησης
εἶναι να ἐμφανίζεται ἡ σφαῖρα ἀναπαραγωγῆς (ὅπου
ἡ εργασία ἐμφανίζεται ὡς ἀξία χρήσης) κυρίαρχη ἐπὶ
της σφαίρας παραγωγῆς (ὅπου ἡ εργασία μετατρέπε-
ται σέ ἀνταλλακτική ἀξία) και τό κεφάλαιο να κι-
νεῖται πρὸς τήν πρώτη, ἡ ὁποία εἶναι και μιά non-
place σφαῖρα, μιά σφαῖρα της «ἄυλης ἐργασίας». Πα-
ράλληλα ἐπειδή τό κεφάλαιο ἐλέγχει ἡ ἔχει καταστρέ-
ψει τούς ὅρους ἀναπαραγωγῆς της ἐργατικῆς δύναμης,
οἱ ὁποῖοι βρίσκονταν ἔξω ἀπό αὐτό δέν ὑπάρχει πλέ-
ον και χρηστική ἀξία της πού να μὴ ἔχει μετατραπῇ
σέ ἀνταλλακτική ἀξία. Ἐνῶ τήν ἐποχή πού ὁ Μάρξ
διατύπωνε τή θεωρία της ἀξίας ὑπῆρχε ἐργατική δύ-
ναμη ἔξω ἀπό τή σφαῖρα παραγωγῆς, στο μεταμοντέρ-
νο καπιταλισμό αὐτή ἡ διάσταση μεταξύ ἀξίας χρήσης
και ἀνταλλακτικῆς ἀξίας δέν ὑφίσταται, ἐπομένως ἡ
θεωρία της ἀξίας, ἡ ὁποία βασιζόνταν, ὅπως ἰσχυρίζε-
ται ὁ Νέγκρι στήν ἀνεξαρτησία της ἀξίας χρήσης, και
μποροῦσε και ἦταν μετρήσιμη, χάνει τήν ἰσχύ της. Ἡ
ἀξία της ἐργατικῆς δύναμης θά πρέπει να ἀναζητηθεῖ
σήμερα κατά τόν Νέγκρι σ' ἕνα μὴ τόπο πέρα και ἔξω
ἀπό ὁποιαδήποτε δυνατότητα μετρησιμότητάς της.

2. Moseley, F. «The decline of the rate of Profit in the Postwar US Economy: Is the Crisis over?», *Capital and Class* 48, 1992.

3. Günther, E. «Kommunismus für eliten. A. Negris frpölicher Operalismus», στο: Ἐκδοτικός οἶκος *Das ist die moderne Welt: Vierte Hilfe. Illustrierte Theorie für das Dienstleistungsproletariat*, München 1997, σελ. 39.

4. Haug, F. «Immaterielle Arbeit und Automation», *Das Argument* 235, 2000, σελ. 206.

5. Στό ἴδιο.

6. Negri, A., «Wert und Affekt», *Das Argument* 235, 2000, σελ. 249.

7. Negri, A., «The Specter's Smile», στο: Spinker, M. (ἐπιμ.), *Chostky Demarkations. A Symposium on Jacques Derrida's Specter's of Marx*, London-New York 1996, σ. 8.

στήν «κοινωνία-εργοστάσιο». Η εργασία βρίσκεται πλέον στην έντονη δημιουργικότητα, εφόσον αυτή οριστεί ως ικανότητα πράττειν, στο πνεύμα της *potentia agendi* του Σπινόζα.⁸ Εφόσον η θεωρία της αξίας βασίζεται αποκλειστικά στην ιδέα της αξίας ως ενός κβάντουμ ενσωματωμένης εργασίας (δηλαδή μετρήσιμης), αυτή καθίσταται ανεπαρκής (όπως για το Νέγκρι, τον Γκόρτζ κ.ά.): Όσοσο η θεωρία της αξίας έχει και μία ιστορική διάσταση που δικαιώνει όχι μόνο «τή χρήση της αξίας ως εργάσιμου χρόνου, αλλά αναγνωρίζει ότι η αξία είναι μία κοινωνική σχέση μεταξύ παραγωγών των οποίων η αλληλεπίδραση γίνεται μέσω του συστήματος της ανταλλαγής κατά τρόπους σύνθετους και ένδυναμει ιστορικά μεταβλητούς».⁹ Αφού, λοιπόν, η εργασία δεν είναι μετρήσιμη πλέον, δεν υπάρχει για το Νέγκρι και τους υποστηρικτές της «αυλής εργασίας» και παραγωγική σφαίρα, δηλαδή σφαίρα μετατροπής των αξιών χρήσης σε ανταλλακτικές αξίες. Η νέα εργατική τάξη είναι περισσότερο μία έλιτ που μπορεί λόγω της ύψης (εργασία ως *affect*) και του αντικείμενου της εργασίας της (σύμβολα, εικόνες, γνώσεις κ.λπ.) να αυτονομηθεί από τον έλεγχο του κεφαλαίου και να οργανώσει σε μία διαδικασία αυτοαξιοποίησης τις αξίες χρήσης της εργατικής δύναμης.

Δέν χρειάζεται να τονίσουμε εδώ πώς αυτό το σχήμα ανάλυσης της εργασίας αφορά μόνο τα μεσαία κοινωνικά στρώματα. Και αυτό γιατί για ένα μεγάλο μέρος των εργαζομένων που απασχολείται σε συνθήκες εργασιακής ανασφάλειας (στίς υπερβολικές) τό εργασιακό πλαίσιο παραμένει πάντα καταναγκαστικό, που κάθε άλλο παρά επιτρέπει την ανάπτυξη αυτοαξιοποιητικών εναλλακτικών δυνατοτήτων. Τό γεγονός αυτό, ότι δηλαδή η εργασία πρέπει να οργανωθεί αυτοαξιοποιητικά και αυτόνομα, καθιστά επίσης άπροσδιόριστη τή μορφή του αντικαπιταλιστικού αγώνα, ό οποίος φαίνεται να παίρνει τή μορφή αγώνων για προστασία και επαναϊδιοποίηση της συγκεκριμένης καθημερινής ζωής ενάντια στην τεχνοκρατική βιοπολιτική του κράτους, δηλαδή μορφών αγώνα που χαρακτηρίζουν τά νέα κοινωνικά κινήματα. Καθώς η παραγωγή ταυτίζεται πλέον μέ τή σφαίρα της κοινωνικής αναπαραγωγής, δηλαδή κάθε εργασία είναι και παραγωγική εργασία, ή έννοια της εργατικής τάξης, συνεπώς και της ιδιαίτερης εξάρτησης του κεφαλαίου από τήν μισθωτή εργασία ως χώρου της καπιταλιστικής δημιουργίας αξίας, αντικαθίσταται από μία ετερογενή μάζα της οποίας κάθε δραστηριότητα είναι και παραγωγική, από μία κοινότητα, ένα πλήθος αυτόνομων παραγωγών (*multido*) όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ό Νέγκρι, μέ τά δικά της αντανακλαστικά.¹⁰ Η θέση αυτή είναι αποτέλεσμα της σύγχυσης για τό τί είναι παραγωγική και τί μή παραγωγική εργασία. Τό γεγονός ότι ό Νέγκρι ταυτίζει τή διαδικασία εργασίας γενικά (παραγωγή αξιών χρήσης) μέ τή διαδικασία αξιοποίησης (παραγωγή ανταλλακτικών αξιών) του έ-

πιτρέπει να θεωρεί κάθε εργασία παραγωγική, διαστέλλοντας τήν έννοια της εργατικής τάξης, αφαιρώντας όμως εκείνη τήν εκμεταλλευτική σχέση που εμπεριέχεται στή μισθωτή εργασία, και ή οποία σε τελική ανάλυση προσδίδει υπόσταση στήν εργατική τάξη. Φυσικά κάθε εργασία είναι παραγωγική γιατί παράγει αξίες χρήσης. Όσοσο στο καθεστώς της μισθωτής εργασίας παραγωγική είναι ή εργασία που παράγει ανταλλακτικές αξίες. Η εργασία που παράγει αξίες χρήσης, όπως ή οικιακή εργασία είναι για τό κεφάλαιο μή παραγωγική εργασία. Επομένως ή θά δεχτούμε ότι τό κεφάλαιο έπαυσε να υφίσταται, και ότι ή εργασία απελευθερώθηκε από τούς καταναγκασμούς του κεφαλαίου και τώρα πλέον κάθε εργασία παράγει αξίες χρήσης, ή, και αυτό ακριβώς συμβαίνει, τό κεφάλαιο έχοντας διεισδύσει και στά μή εμπορευματοποιημένα ύποσυστήματα του κράτους πρόνοιας (οικογένεια, σχολείο, υγεία κ.λπ.) μετατρέπει κάθε εργασία σε εργασία παραγωγής εμπορευμάτων.

Εφόσον λοιπόν, ακολουθώντας τό σκεπτικό του Νέγκρι δεν υπάρχει εκμεταλλευτική σχέση δεν υπάρχει και κανένας λόγος τό νέο κοινωνικό ύποκείμενο να εναντιώνεται στό κεφάλαιο. Τό κοινωνικό ύποκείμενο εναντιώνεται τώρα στό κράτος επιζητώντας τήν επανάκτηση της αυτονομίας του. Σέ ποιό βαθμό αυτή ή θέση του Νέγκρι έρχεται να νομιμοποιήσει έμμεσα μία φιλελεύθερη τάξη πραγμάτων, ή οποία έχει κηρύξει τόν πόλεμο στό (κεϋνσιανό) κράτος, τό οποίο παράγει πρωτίστως αξίες χρήσης, αλλά και μία αντίληψη που βλέπει στά κοινωνικά κινήματα και στίς κινήσεις πολιτών τούς μοναδικούς πρωταγωνιστές της «εξόδου» (Α. Γκόρτζ),¹¹ παραμένει ένα ερώτημα. Ασφαλώς και ή παρέμβαση του κράτους πρόνοιας στήν ιδιωτική και οικογενειακή ζωή, επιβάλλει στους «πελάτες» του μία «άνηλικιότητα» (*infantilization*) και μέσω ενός πυκνού δικτύου επιτήρησης περιορίζει σημαντικά τή δυνατότητα να αποφασίζουν αυτόνομα.¹² Όσοσο, αυτό άφορούσε σχεδόν πάντα ομάδες και στρώματα της εργατικής τάξης, ή οποία ήταν και τό αντικείμενο του κράτους πρόνοιας, και φυσικά όχι μεσαία αστικά στρώματα. Από που προέρχεται αυτή ή έχθρότητα απέναντι στό κράτος πρόνοιας από τή μεριά αυτών των μεσαίων αστικών στρωμάτων;

Ασφαλώς ή αποσύνδεση του συστήματος από τόν διόκοσμο άφορα πρωτίστως τά μεσαία αστικά στρώ-

8. Negri, A., *Das Argument*, ό.π.

9. Ben, F. «Η συνεχιζόμενη αναγκαιότητα της θεωρίας της αξίας», *Οντοπία* 28, 1998, σ. 23.

10. Negri, A., Hardt, M., *Die Arbeit...*, ό.π., σελ. 178.

11. Gorz, A., *Η άθλιότητα του σήμερα και ή προοπτική για τό αύριο*, Αθήνα 1999, σ. 159.

12. Bauman, Z. «Η άριστερά ως αντι-κουλτούρα της νεωτερικότητας», στό: Βέλτοος Γ. (έπιμ.), *Η διαμάχη. Κείμενα για τήν νεωτερικότητα*, Αθήνα 1990, σ. 24.

ματα, τά όποια προσανατολίζονται σέ μή ύλικές άξίες, οί όποίες σέ μιά καταναλωτική κοινωνία προέρχονται από τήν άγορά. Μήπως, λοιπόν, τό ένδιαφέρον αυτών των στρωμάτων είναι όψιμο και άφορ ά αυτούς τούς τελευταίους κρατικούς παρεμβατισμούς σέ επίπεδο άγοράς, οί όποιοι ένδεχομένως νά δυσχεραίνουν τήν έλευθερία και τήν άυτονομία κινήσεών του; Μήπως πάλι τό ένδιαφέρον αυτών των στρωμάτων γιά τήν άποικιοποίηση τοῦ βióκοσμου των κατώτερων στρωμάτων, πού είναι και οί πελάτες τοῦ κράτους πρόνοιας, είναι ένα πρόσχημα γιά νά επιδιωχθεῖ ή συρρίκνωση τοῦ κράτους πρόνοιας, τό όποιο, καθώς έχει αναπτύξει γιά ευνόητους λόγους γραφειοκρατικές δομές, έχει και λειτουργικά έξοδα; Δέν χρειάζεται νά επιμείνουμε έδω στήν ιδεολογική συγγένεια αυτών των θέσεων μέ εκείνες τοῦ νεοφιλελευθερισμοῦ περί άποδοτικότητας και άτομικής έλευθερίας.

Από τήν άλλη, αν οί μετασχηματισμοί στήν εργασιακή διαδικασία έρμηνεύονται μέ φυσικο-ύλικούς όρους, όπως κάνει και ο Α. Γκόρτζ, αυτό σημαίνει προσδευτική εξαφάνιση τής βιομηχανικής εργασίας. Αν ή εργασία εκλαμβάνεται σαν μιά παθητική σχέση μέ τή φυσική αναγκαιότητα και ή παραγωγικότητα τής εργασίας έρμηνεύεται μέσα από τίς τεχνολογικές μεταλλαγές, μιά εκτίμηση μέ βάση τή λογική input-output τής εργασίας είναι δεδομένη. Η ύλική εξέλιξη τής εργασίας είναι τότε πού οδηγεί στήν εμφάνιση τής μαζικής νοημοσύνης μέ ιδιαίτερο ρόλο στήν έπιστήμη. Η φυσιοκρατική νατουραλιστική άνάγνωση τοῦ «μεταφορντισμοῦ» είναι εμφανής. Άγνοείται όμως ή άνάγκη τοῦ κεφαλαίου νά συλλάβει περισσότερη ζωντανή εργασία γιά νά άντισταθμίσει πτωτικές τάσεις στό ποσοστό κέρδους τοῦ κεφαλαίου.¹³

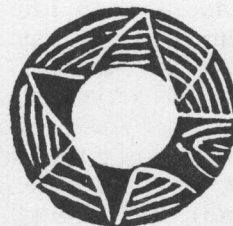
Άνεξάρτητα από τήν διαφορετική όπτική προσέγγισης τής εργασίας τόσο στον Νέγκρι (όσο και σέ άλλους, όπως ο Α. Γκόρτζ), ή μετατόπιση πλέον από τήν σφαίρα, όπου ή εργασία έχει ανταλλακτική άξία γιά τό άτομο (παραγωγική σφαίρα) στή σφαίρα, όπου αυτή έχει μόνο άξία χρήσης (σφαίρα άναπαραγωγής) καταγράφουν τό πεδίο όπου θά άναπτύσσεται ή νέα ύποκειμενικότητα, αλλά και τούς νέους «πρωταγωνιστές τής σύγκρουσης». Λαμβάνοντας μάλιστα ύπόψη τήν τάση ένσωμάτωσης στήν άγορά ενός όλοένα και μεγαλύτερου μέρους άυτοπαραγωγικών δραστηριοτήτων τοῦ ατόμου και τοῦ εκχρηματισμοῦ τους, ή προάσπιση τής σφαίρας άναπαραγωγής ως άυτόνομης δραστηριότητας γίνεται τό διακύβευμα των πολιτικών και κοινωνικών συγκρούσεων στή «μεταβιομηχανική κοινωνία».

Είναι πασιφανές πώς μιά τέτοια προσέγγιση αφαιρεί από τό κεφάλαιο τό έδαφος όπου ύφίσταται ως κεφάλαιο, ως διαδικασία συσσώρευσης/ιδιοποίησης ύπεραξίας. Η κεφαλαιακή συσσώρευση ούδετεροποιείται, δέν υπάρχουν δηλαδή κοινωνικές τάξεις, οί όποίες νά άρθρώνονται γύρω από τήν παραγωγή και άπόσπασ

ύπεραξίας. Τό Empire (ή «αυτοκρατορία» σύμφωνα μέ τό νέο βιβλίο τοῦ Μ. Χάρντ και τοῦ Α. Νέγκρι) δέν άρθρώνεται πλέον κατά μήκος τής κεντρικής αντίθεσης ανάμεσα στους παγκόσμιους φορείς συσσώρευσης τοῦ κεφαλαίου και τίς δυνάμεις τής εργασίας. Η «Αυτοκρατορία» είναι ένας «μή τόπος» και τό προλεταριάτο έχει μετασχηματιστεῖ σέ «παγκόσμιο πλῆθος». Συνεπώς, ή «οὐσιαστική ύπαγωγή» των εργαζομένων στήν έξουσία τοῦ κεφαλαίου και ή άντικειμενοποίηση τής εργασίας τους (νεκρή εργασία) εγκαταλείπεται ως μέτωπο σύγκρουσης και άντιπαράθεσης μέ τό κεφάλαιο. Εφόσον μειώνεται ή (βιομηχανική) εργασία και άπούλικοποιείται (ύπηρεσίες) παύει νά ύφίσταται και ή εκμεταλλευτική σχέση τοῦ κεφαλαίου επί τής εργασίας. Η διανοητική εργασία, επειδή είναι «άυλη», δημιουργεί τήν έντύπωση ότι δέν μπορεί νά συλληφθεῖ και έτσι μπορεί νά διαφεύγει τοῦ κεφαλαίου. Εδώ όμως διαφεύγει στους εκπροσώπους τής μαζικής νοημοσύνης τό γεγονός ότι ή «άυλη εργασία» λαμβάνει χώρα σέ κοινωνικά προσδιορισμένες από τήν παρουσία τοῦ κεφαλαίου συνθήκες, και είναι σέ τελική άνάλυση μιά κοινωνική σχέση, σχέση ιδιοποίησης τοῦ χρόνου των εργαζομένων πού άνεξάρτητα από τή μορφή τής εργασίας (βιομηχανική ή άυλη) ή ποιοτική διάσταση αυτής τής σχέσης δέν αλλάζει. Η αντίληψη επομένως πώς ή μισθωτή εργασία είναι πρωτίστως μιά ποσοτικά μετρήσιμη δύναμη (είσοδες-έκροές) ή μιά μή μετρήσιμη (s-misurato)¹⁴ και όχι μιά κοινωνική σχέση σχετικοποιεί τή δυναμική των κοινωνικών τάξεων, χωρίς νά άπαντά πάλι στό γιατί αυτή ή εξέλιξη και ποίος έπωφελεῖται από αυτήν. Σέ τί αλλάζει ποιοτικά ή καπιταλιστική σχέση άξιοποίησης, αν ο διαχωρισμός μεταξύ χρόνου εργασίας και χρόνου εκτός εργασίας γίνεται περισσότερο δυσδιάκριτος; Παύει ή εργασία φασόν ή ή τηλεργασία, (οί όποιες κατ' εύφημισμό όρίζονται και ως «αυτοαπασχόληση», -ας ύπενθυμίσουμε πώς κατά τήν άυτοαπασχόληση ύπάρχει χρησιμοποίηση ή κατοχή μέσου παραγωγής-) επειδή γίνονται στό σπίτι ή επειδή άντικειμενός τους είναι ή επεξεργασία πληροφοριών ή ή επιμέλεια και προώθηση ενός προϊόντος νά άποτελοῦν μιά σχέση μισθωτής εργασίας;

13. Moseley, ό.π.

14. Negri 2000, σ. 251.

Ο ΠΟΛΙΤΗΣ

Μηνιαία Έπιθεώρηση • Σεπτέμβριος 2001 • τεύχος 92 • δρχ. 1000 • € 2,93